

Hvor blev de af?

Af Bjarne Grønnow og Morten Meldgaard

Et kulturbistorisk tomrum?

Bopladsen på Qeqertasussuk eksisterede over tusind år, men omkring 1300–1400 f.Kr. var det slut. Fund fra andre bopladser, f.eks. Qajaa, viser dog, at Saqqaq-kulturen levede videre tilsyneladende i bedste velgående, i endnu 4–500 år i Vestgrønland. Enkelte kulstof-14-dateringer fra bopladser i Disko Bugt og i Sisimiut-området ligger således i tidsrummet 900–1000 f.Kr. Men herefter fortaber de arkæologiske spor af mennesker i Vestgrønland sig i det uvisse. Vi kender ikke én eneste sikkert dateret boplads fra de følgende fire-fem hundrede år frem til ca. 500 f.Kr., og da vi igen begynder at få »arkæologisk kontakt« med palæoeskimoerne i Vestgrønland har de komplet ændret materiel kultur. Både de anvendte stenarter og redskabernes formgivning er helt anderledes end tidligere. Udvalget af redskabstyper synes til gengæld at være begrænset markant. Dorset-kulturen, har arkæologerne navngivet dette fænomen efter en canadisk fundlokalitet.

Det, at en kultur ændres radikalt eller ligefrem forsvinder ud af det arkæolo-

giske fundbillede, vil altid udfordre til forklaringer. For Saqqaq-kulturens vedkommende er vor viden endnu så begrænset, at det er berettiget at anføre den mulighed, at fundene snyder. Vestgrønland er stort, og de arkæologiske undersøgelser er få, så i teorien kan der godt eksistere adskillige bopladser fra overgangsfasen mellem Saqqaq og Dorset, som bare ikke er fundet endnu. I løbet af de årtusinder, hvor palæoeskimoerne befolkede kysten foregik der markante landhævninger, der senere er fulgt af sænkninger i visse regioner, og herved kan en lang række bopladser netop fra en eventuel overgangsfase være skyllet i havet. Men vi véd endnu alt for lidt om disse strandforskydninger til at kunne vurdere en sådan teori. Derfor bliver der i disse år i flere områder, bl. a. Sisimiut Kommune, rekognosceret og udgravet for at belyse skiftet fra Saqqaq- til Dorset-kultur.

Det er imidlertid et faktum, at de meget store bopladser i Disko Bugt, f.eks. Sermermiut og Qajaa, ligger øde i perioden fra ca. 1000 f.Kr. og i hvert fald fem hundrede år frem, så et ganske markant

De yngste arkæologiske spor efter Saqqaq-folket daterer sig til år 900 før Kristi fødsel. Den store boplads Sermermiut ved Jakobshavn Isfjord var et af de steder, hvor man holdt stand længst.
Foto: Morten Meldgaard.

kulturhistorisk skel er der altså her. Og det er et faktum, at der ikke er kulstof-14-dateret bopladser fra Vestgrønland til perioden ca. 900–500 f.Kr. Vender vi os derfor mod den traditionelle opfattelse – at Saqqaq-folket vitterligt forsvinder fra Vestgrønland – må vi også søge at belyse perspektiverne i denne mulighed.

Sygdom?

Fra historisk tid i Grønland kendes eksempler på, at hele distrikter lægges øde p. gr. a. epidemier. Men dette er et resul-

tat af kontakten med de europæiske hvalfangere og kolonisatorer og en epidemiforklaring er næppe gyldig for situationen i palæoeskimoisk tid.

Ressourceforskydninger?

En anden og måske mere sandsynlig forklaring tager udgangspunkt i Saqqaq-kulturens livsgrundlag, fangstdyrene. Det er kendetegnende for de arktiske dyrebestande, at de til stadighed ændrer udbredelse, og at de gennemløber voldsomme svingninger. Det gælder både havets og landjordens ressourcer. Og

Flokk af grønlandssæler bryder havoverfladen i Disko Bugt. Hvis grønlandssælen udeblev i en årrække, kan det have haft alvorlige konsekvenser for Saqqaq-folket, blandt andet i Disko Bugt. Foto: Morten Meldgaard.

ligeledes ses stor variation i fangernes muligheder for overhovedet at få fat i dyrene. F. eks. kan vinter og forårsisen p. gr. a. ændrede strømforhold eller klima blive vanskelig at færdes på og dermed umuliggøre en tilstrækkelig fangst af ringsæler.

Hele den eskimoiske kultur er flexibel og indrettet på at håndtere sådanne udsving i fangststyr-bestandene, men der vil uvægerligt i et arktisk miljø opstå situationer, hvor en række uheldige faktorer spiller sammen og således bringer selv den mest tilpasningsdygtige kultur i krise. Dette kan være sket for den vestgrønlandske Saqqaq-kultur omkring 1000 f. Kr.

Det er vigtigt at holde sig for øje, at selvom naturen stadig bød på livsgrundlag for et antal mennesker i enkelte regioner, er det ikke sikkert, at den sene Saqqaq-kulturs samfund kunne eksistere på disse betingelser. Et par vigtige faktorer for samfundets sammenhold og dermed videreførelse var måske tilstedeværelsen af en – efter arktiske forhold

– tæt befolkning og opretholdelsen af et indviklet net af kontakter mellem Saqqaq-grupper fra de forskellige vestkystregioner. Som det fremgik af afsnittet om råstofferne på Qeqertasussuk, får vi her i det arkæologiske materiale et lille indtryk af rækkevidden af disse kontakter. Ændrede eller helt manglende forekomster af vigtige fangststyr kan have forårsaget, at man måtte forlade visse regioner i Vestgrønland, f. eks. Disko Bugt, og dermed at en lang kæde af »handelsforbindelser« og sociale kontakter fra Upernavik i nord til Kap Farvel-distriktet i syd blev brudt itu.

Kontinuitet i Canada

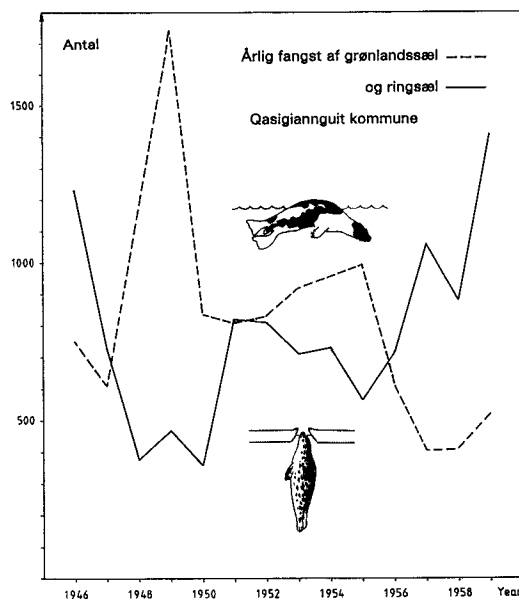
Den seneste forskning har vist, at der, samtidig med Saqqaq-kulturens mulige forsvinden fra Vestgrønland, sker en markant forøgelse af den palæoeskimoiske bosætning i det østligste højarktiske, dvs. Ellesmere Island, Pearyland og Nordøstgrønland. De to sidstnævnte grønlandske områder havde da været mennesketomme i over 1000 år. På Ca-

nada-siden betegnes fundene fra århundrederne mellem ca. 900–500 f.Kr., »transitional phase«, (dvs. overgangsfasen mellem Prædorset/Saqqaq og Tidlig Dorset-kultur), og i Grønland, »Independence II-kultur«. Men der er tale om én og samme arkæologiske kultur ud fra stenredskaberne at dømme. Denne ekspansion har måske sin baggrund i en ressourcemæssigt usædvanligt gunstig periode i Nord- og Nordøstgrønland både for landvildtets (især moskusoksens) og havpattedyrenes vedkommende.

Man kan forestille sig, at Saqqaq-befolkningen fra Vestgrønland måtte opsøge disse nye fangstfelter, hvor de i tæt kontakt med nyindvandrede grupper fra Canada efterhånden udviklede en »livskraftig« Nord- og Nordøstgrønlandsk fangstkultur. Denne var i stadig kontakt med det canadiske område og ændredes hermed uden markante brud til Dorset-kultur. I disse århundreder må befolkningssituationen i Vestgrønland have svaret til vore dages Østgrønland: store strækninger uden permanente bopladser og måske enkelte enklaver i de ressourcerigeste distrikter. Tidligst omkring 500 f.Kr. og snarest helt hen imod 300 f.Kr. etablerer sig igen større grupper af fangstfolk i Vestgrønland: Dorset-kulturen ekspanderer.

Ny forskning

Således kan vi altså tegne et billede af udviklingen, hvis vi med holdepunkt i Kulstof-14 dateringerne bevæger os ud på en is, der stedvis er tyndere, end selv den dristigste Saqqaq-fanger ville vove sig ud på.

Fangsttal for grønlandssæl og ringsæl i Qasigiannuit (Christianshåb) kommune. Kurverne viser, at der er store årlige udsving i fangsten af de to sælarter. Hvis flere af de vigtigste fangstdyr udeblev fra området samtidigt, kan det have haft katastrofale følger for Saqqaq-befolkningen.

Men der er bestemt håb forude. De palæoeskimoiske kulturer udforskes som nævnt ganske intenst i disse år. Store strækninger på Vestkysten rekonstrueres igennem af de grønlandske museer og nye spændende lokaliteter dukker op i snesevis. Der er i Sisimiut Kommune indledt større udgravninger af Saqqaq-bopladser med gode bevaringsforhold; og endeligt øger en systematisk indsats fra bl.a. Grønlands Landsmuseum og Dansk Polarcenter nu vor viden om det ellers ret så »ukendte« Øst- og Nordøstgrønland betragteligt. Resultaterne af denne forskningsindsats vil måske give helt nye svar på spørgsmålet om: »Hvor blev de af?«